

RESURSELE ENERGETICE, ÎN CENTRUL GEOSTRATEGIILOR ÎNCEPUTULUI DE SECOL XXI

Gl.bg.(r.) prof. r. Constantin-Gheorghe BALABAN,
Asociația „George C. Marshall”, România

1. Resursele – preocupare de interes major în actuala conjunctură internațională

Cele mai importante resurse sunt cele de hrană, de energie – elementul indispensabil pentru majoritatea activităților umane – și de materii prime, problematica rămânând o preocupare de interes major și în actuala conjunctură internațională, dimensiunea globală a problemei fiind dată de amploarea fără precedent a solicitării acestor resurse. Prin amplificarea gradului de interdependență a țărilor privind valorificarea acestor resurse, apar noi și complexe probleme cu privire la necesitatea asigurării accesului tuturor țărilor la resurse, în vederea susținerii dezvoltării lor economice, asigurată, direct sau indirect, de petrol și gaze naturale. Or, în opinia majorității analiștilor și specialiștilor în domeniu, accesul sau pierderea accesului la aceste resurse poate avea consecințe imprezvizibile, de la pierderi economice cu efecte interne incalculabile până la modificări în ierarhiile internaționale, fenomene care, practic, ar destabiliza lumea. Cu atât mai mult cu cât toate economiile dezvoltate depind de resursele energetice oriunde pe glob, iar caracterul limitat și spectrul epuizării lor devin tot mai evidente. De aceea, geopoliticile și geostrategiile urmăresc, în esență, accesul la sursele energetice, în special la petrol și gaze naturale¹, libera lor circulație, dar și ocuparea unor poziții avantajoase ori punerea în dificultate a concurenței². Pe cale de consecință, resursele naturale, cu deosebire cele energe-

tice, se vor afla, în continuare, în centrul deliberărilor și negocierilor vizând stabilirea unei noi alcătuirii a relațiilor interstatale.

2. Disponibilitatea resurselor naturale – sursă de tensiuni și potențial conflict

La nivelul analizei strategice se apreciază³ că grosul resurselor mondiale de hidrocarburi se găsește în trei regiuni adiacente situate pe axa nord-sud: Rusia, Bazinul Caspic și Golful Persic. Țările dezvoltate din Europa și America de Nord vor produce mai puțin petrol și gaze din surse proprii și, prin urmare, vor fi mai dependente ca oricând de importurile de la OPEC, de la statele producătoare de petrol și gaze, în special din Orientul Apropiat, din Rusia și din țările din jurul Mării Caspice. Problemele care afectează disponibilitatea acestor resurse sunt corelate. Ele au exercitat și continuă să exercite o influență reală, cu impact major asupra politicii externe a statelor, disponibilitatea resurselor naturale rămânând, și în prezent, o sursă de tensiuni și potențial conflict. Că este așa o demonstrează – alături de multele argumente prezentate în literatura de specialitate – răsturnările dramatice în politica mondială, începând cu ultimul deceniu al secolului trecut, dar și mai recente probleme, dificultăți și îngrijorări apărute încă de la începutul lui ianuarie 2006: criza gazelor naturale rusești, urmată de criza negocierilor în dosarul nuclear iranian și conflictul în derulare din Orientul Mijlociu, care deja a ridicat prețul petrolului la 70 \$ barilul, ceea ce denotă că piața petrolului este lipsită de transparență și este caracterizată printr-o puternică fluctuație a prețurilor.

Potrivit unui studiu al Băncii Mondiale, în anul 2005, zece țări din cele 208 ale lumii controlau 75 la sută din

¹ Gazul este preferat în majoritatea cazurilor, pentru suplețea în utilizare, ceea ce presupune și un potențial risc de creare a unei dependențe noi. În același timp, creșterea consumului de gaze naturale ar putea duce la noi fluctuații de preț și la fragilizarea economiei europene.

² Pentru mai multe detalii, vezi: Dr. Nicolae DOLGHIN, „Geopolitica. Dependențele de resursele energetice”. În *Studii de securitate și apărare*, vol.1, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, pp. 118–151

³ Vezi: Sergiu CELAC, „Cinci argumente pentru o implicare mai activă a Occidentului în Regiunea Mării Negre”. În: *O nouă strategie euro-atlantică pentru Regiunea Mării Negre*, Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, București, 2004, p.141.

economia lumii. Dintre acestea, Statele Unite, care reprezintă cea mai puternică economie a lumii, sunt cel mai mare importator de petrol (urmate fiind de Japonia și China), cu o dezvoltare economică impresionantă, care își asigură 60% din necesarul de petrol din Orientul Mijlociu, ceea ce explică, în parte, și atenția acordată evenimentelor din regiune și, de ce nu, chiar implicarea cu asistență militară în state precum Iran și Siria.

3. Golful Persic va continua să rămână furnizorul major de petrol al economiei globale

Desigur, Golful Persic va continua să rămână furnizorul major de petrol al economiei globale, pentru că economiile industrializate importă două treimi din această regiune și 70 % din petrolul exportat de către OPEC. Cererea mondială de petrol este în creștere, numai în acest an, cu 1,8%. În același timp, țările membre ale OPEC rămân principalii furnizori de energie și pentru Uniunea Europeană, cu aproximativ 50% din nevoile de consum. Și, pe măsură ce consumul de energie va crește, va crește și dependența Uniunii față de furnizorii săi, estimată, în anul 2020, până la 70% pentru gaz și 90% pentru petrol. Or, în condițiile unor dificultăți tot mai evidente în asigurarea acestor nevoi cu astfel de resurse, se impune nu numai o diversificare a surselor energetice, ci și utilizarea altor soluții energetice cum ar fi forța naturală a vântului, valurilor, râurilor, căldura solară și a magmei¹.

4. Evoluția politică și deciziile economice ale Iranului intră în conflict cu interesele americane

Teheranul a cerut ca exporturile sale către Europa și către Asia centrală să fie plătite în euro², începând cu 2003, chiar dacă prețul petrolului pe piețele internaționale se face în dolari. Din anul 2005, Iranul are un nou președinte ales, ultraconservatorul Mahmoud Ahmadinejad.

¹ În Danemarca, spre exemplu, 20% din energia electrică este produsă cu ajutorul vântului. Germania, Olanda și Spania au trecut și ele la energia eoliană, iar India pretinde un loc fruntaș în lume în ceea ce privește capacitatea de utilizare a unei asemenea energii. Mai mult, înseși Statele Unite folosesc peste 13 mii de turbine eoliene care generează energie electrică. De asemenea, circa 16% din totalul energiei electrice este furnizat de aproximativ 430 de reactoare nucleare, Raportul International Energy Agency pe anul 2003 menționând și alte reactoare, la acea dată, în stadiu de construcție, din care, 17 în țările în curs de dezvoltare din Asia.

² Devenind monedă de referință în tranzacțiile cu petrol, ar însemna avantaje comerciale evidente pentru partenerii economici europeni, în detrimentul companiilor americane.

Potrivit declarației acestuia, alegerea sa ar semnifica o „nouă revoluție islamică”, al cărei val „va atinge, în curând, întreaga lume”, iar „epoca agresiunii, a unui regim hegemonic, a tiraniei și nedreptății se încheie”. Consecințele reformelor drastice ale sectorului petrolifer de stat rămân, încă, neclare pentru investitorii străini.

Mai mult, din cauza ambițiilor sale nucleare, relațiile cu Statele Unite sunt tot mai tensionate, iar ipoteza unui conflict militar afectează major prețul petrolului. Statele Unite încearcă să convingă comunitatea internațională că sunt necesare măsuri dure împotriva Iranului, inclusiv intervenția militară³, dar Rusia și China, ambele cu interese economice în Iran, se opun.

Disputa între regimul islamist de la Teheran și Occident pe tema ambițiilor nucleare a atins cote ridicate. Teheranul folosește „arma petrolului” ca instrument de negociere în problema energiei nucleare și amenință cu retragerea din cadrul Programului de Neproliferare⁴, dar și cu ripostă⁵ în cazul unei intervenții militare străine⁶. De asemenea, avertizează că orice acțiune a Consiliului de Securitate va avea un efect negativ asupra cooperării cu AIEA, implicarea Consiliului de Securitate putând, în opinia liderului iranian, „transforma cooperarea în confruntare”⁷.

5. Arma energetică a lui Vladimir Putin, o mișcare geopolitică pentru 2010 ce denotă interesul pe termen mediu al Rusiei pentru a-și proteja poziția de lider în Uniunea Europeană

Criza gazelor rusești din ianuarie a.c. readuce în actualitate necesitatea unei politici energetice coerente, fundamentată pe principiile diversificării surselor energetice, surselor de aprovizionare și rutelor de transport și pe dialogul dintre țările producătoare și cele con-

³ George W. Bush a declarat că nu exclude o intervenție militară în Iran și este convins că eforturile diplomatice de a convinge Teheranul să renunțe la ambițiile sale nucleare nu vor da rezultate.

⁴ Dacă se va candida ca alte țări vor utiliza acest tratat – Tratat de Neproliferare Nucleară (TNP) – pentru a încerca să limiteze programul nuclear iranian. *Vezi*, pe larg, Dr. M. MUREȘAN, *Securitate, cooperare și neproliferare nucleară*; Revista Impact strategic nr. 2/2006, pp. 8–12

⁵ Chiar dacă echipamentul militar iranian este în cea mai mare parte învechit, analiștii militari apreciază că acesta este, totuși, suficient pentru a destabiliza zona Golfului Persic și a dezorganiza principalele ținte de aprovizionare cu petrol.

⁶ Iranul se declară „pregătit” și pentru un „eventual atac american” și susține că a planificat și „replica” –lovirea Israelului.

⁷ De altfel, Teheranul consideră „fară valoare” recenta rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU – Rezoluția 1696 – al cărei proiect a fost elaborat de Franța, Marea Britanie și Germania.

sumatoare, materializată, ulterior, într-un document strategic al Comisiei Europene¹.

După disputa dintre Moscova și Kiev, din ianuarie a.c., privind prețul gazelor naturale, care a afectat livrările către Europa, Rusia a devenit o prioritate pentru UE. Germania² abordează probleme legate de parteneriatul strategic cu Rusia, inclusiv pe cea a „securității aprovizionării cu gaze”, în contextul crizei dintre Kiev și Moscova, care au dus la scăderea livrării către Europa a gazelor naturale rusești ce tranzitează teritoriul Ucrainei. Pe de altă parte, reprezentanții ai Grupului de la Vișegrad – Cehia, Polonia, Slovacia și Ungaria – examinează³ la 27 ianuarie a.c., la Budapesta, probleme energetice: aprovizionarea cu energie a tuturor statelor membre ale UE care sunt dependente de gazele naturale din Rusia. Politica Rusiei în livrarea gazelor naturale – acuzată de senatorul american John Mc Cain că „recurge la șantaj în domeniul energetic” – a figurat și în centrul dezbaterilor de încheiere a celei de-a 42-a Conferințe anuale pentru securitate, desfășurată la începutul lui februarie a.c., la München, în Germania, la care a participat și ministrul rus al Apărării, Serghei Ivanov. Cu atât mai mult cu cât disensiunile dintre ruși și americani s-au produs în condițiile în care criza energetică, departe de final, a adus acțiunile „Gazprom” la cote/zi record⁴, în topul mondial al celor mai valoroase companii, oficialii „Gazprom” susținând că în următorii 10–15 ani valoarea de piață a grupului ar putea să treacă pragul de 1000 de miliarde USD, ceea ce ar însemna aproape de patru ori valoarea actuală.

Securitatea energetică a reprezentat subiectul principal și în discuțiile Angela Merkel – Vladimir Putin, pe fondul îngrijorării tot mai accentuate manifestate de țările europene, în legătură cu modul în care Rusia pare să folosească „poziția sa de furnizor principal” de gaze și petrol pentru a-și atinge „scopurile politice”⁵. Cu atât mai mult cu cât – așa cum se afirma la Summit-ul de primăvară al Uniunii Europene, de la Bruxelles, din

martie a.c. – politica externă viitoare a Uniunii va fi, foarte probabil, „influențată”⁶ de problemele energetice și de faptul că „principalele surse” sunt exterioare UE⁷.

Așadar, o nouă realitate. O realitate care sugerează importanța majoră a unui parteneriat stabil cu Rusia, țară care asigură 25% din cantitatea necesară de gaze întregii Europe și 30% din cantitatea necesară Germaniei. O țară care, începând cu acest an, își propune să aibă un rol în continuă creștere pe piața energetică mondială. Cu alte cuvinte, o nouă realitate care *readuce în prim planul atenției noastre* o altă apreciere a cancelarului german: „Relațiile favorabile cu Rusia sunt esențiale pentru Uniunea Europeană”⁸. Pe cale de consecință – așa cum cerea și un oficial britanic – și relațiile României cu Federația Rusă trebuie să fie în beneficiul Uniunii Europene.

Dar, deși încearcă să fie un jucător important pe piața energetică⁹, Rusia are în continuare nevoie de investiții, infrastructura fiind învechită¹⁰. Cu atât mai mult cu cât rolul Rusiei pe piața energetică mondială este în creștere, valoarea de piață a Gazprom¹¹ s-a dublat și a atras după sine și bursele rusești. Economia rusă, desigur, în creștere, este încă dependentă de veniturile obținute din vânzarea petrolului și gazelor naturale, iar creșterea economică, de prețul acestora.

⁶ Cancelarul german, Angela Merkel, Summit-ul de primăvară al Uniunii Europene, Bruxelles, martie 2006.

⁷ Aprovizionarea UE cu gaze din exterior depinde în proporție de 28% de Norvegia, 21% de Algeria și cca 40% de Rusia. Dacă, pentru Europa, Orientul Mijlociu ar putea fi cea mai bună alternativă la gazele rusești, Rusia este și rămâne alternativa optimă pentru aprovizionarea cu petrol. Vezi, pe larg, Matthias RUETE, *La politique énergétique de L'Union Européenne*: in Défence nationale et securité collective, no. 4, april 2006, p. 12 și urm.

⁸ Pentru detalii, vezi: Daniela CUCIUREANU, *Putin amenință că va sista livrările de gaz înspre Europa*; În Ziarul financiar, 27 aprilie 2006, p. 13.

⁹ În condițiile în care analiștii susțin că, în viitorul apropiat, circa ¼ din producția petrolieră mondială va fi de proveniență sud-africană, președintele rus, Vladimir Putin, face o vizită în Africa de Sud, fostă colonie britanică, în scopul de a încheia parteneriate în domeniul petrolier și al extracției de diamante, dar și în sectoarele energetice și nuclear.

¹⁰ Gazele naturale rusești sunt produse sau transportate de „Gazprom”. AIE are îndoieli că acest monopol de stat din domeniul gazelor face suficiente investiții astfel încât să fie în măsură să răspundă cererilor de export în creștere și este tot mai mult îngrijorată de strategia de extindere a „Gazprom” care, deja, controlează o mare parte din lanțul de aprovizionare și capetele de puț de la consumator, privând, astfel, firmele concurente de posibilitatea de a exporta gaze rusești.

¹¹ „Gazprom” a demonstrat că este gata să uzeze de puterea sa de piață. Ca urmare, este logic ca și țările europene să reanalizeze riscul la care sunt expuse și potențiale soluții de atenuare.

¹ Cartea Verde, „O strategie europeană pentru o energie sigură, competitivă și durabilă”, difuzată pe 8 martie 2006 și disponibilă pe site-ul UE www.europa.eu.int

² Vezi întâlnirea cancelarului german, Angela Merkel, cu președintele rus, Vladimir Putin, din ianuarie a.c.

³ La Reuniunea de la Budapesta, consacrată problemelor energetice, au mai participat și delegații din Austria, Croația, România și Slovenia.

⁴ Potrivit specialiștilor, în topul mondial al celor mai valoroase companii, „Gazprom” este întrecută doar de două mari nume – „Ezo Mobil”, cotat cu 381 mld.\$, și „General Electric”, cotat cu 358 mld. \$.

⁵ Însuși fostul premier rus, Mihail Kasianov, denunță folosirea gazelor ca „armă politică”.

Apelând la presiuni prin mărirea prețului la gazele naturale¹, Rusia dorește să-și mențină și influența economică în spațiul CSI. „Gazprom”, spre exemplu, a crescut cu 45% prețul de livrare a gazelor naturale către Republica Moldova, iar Armenia a acceptat, începând cu luna aprilie a.c., dublarea prețului la gazele naturale livrate de „Gazprom”.

În ceea ce privește România, Rusia rămâne indiferentă la aprovizionarea sa cu gaz.

6. Posibilitatea transferului de petrol și gaze naturale din zonele de extracție către cele industrializate din Occident

Această posibilitate poate determina noi speranțe și certitudini pentru creșterea economică și prosperitate în regiune. Potrivit unor noi studii, se estimează că din Marea Caspică se va extrage 25% din cantitatea totală de petrol extras de țările nemembre OPEC, context și rațiuni pentru care și regiunea Mării Negre începe a fi percepută ca parte a unui continuum geografic ce implică interese occidentale majore. Marea Neagră devine, astfel, deosebit de importantă², fiind considerată o rută pentru transportul petrolului și al gazelor naturale³.

La 25 mai 2005 a fost inaugurat⁴ oleoductul Baku–Tbilisi–Ceyhan⁵ (BTC), care va transporta petrolul extras din Bazinul Caspic spre Marea Mediterană. Destinată în primă instanță petrolului azer, conducta s-a declarat disponibilă și pentru uriașele rezerve ale Kazahstanului, principalul producător din regiune. O realitate pe care Rusia o acceptă sau nu poate să o contracizeze. „Nu dorim să eliminăm Rusia din regiune”, declara secretarul american pentru Energie, Samuel Bodman. Conducta (...) „este doar un pas, unul semnificativ însă, pentru securitatea rezervelor energetice din

Asia Centrală și pentru stabilitatea pieței mondiale a petrolului”⁶.

Așadar, posibilitatea transferului de petrol și gaze naturale din zonele de extracție către cele industrializate din Occident poate determina noi speranțe și certitudini pentru creșterea economică și prosperitate în regiune, dar și întărirea convingerii că cel care va asigura trecerea conductelor pe teritoriul său își va spori influența nu numai în regiune ci și pe plan global⁷. Pentru că piețele și resursele dau forța economică, tehnologia amplifică această forță, iar puterea face politică. Or, acest aspect, credem, va avea și implicații asupra stabilității în regiune, pentru că rivalitatea generată de controlul resurselor energetice din Bazinul Mării Caspice, itinerarele magistrale de transport peste sau împrejurul Mării Negre, interacțiunea cu conflictele din spațiul Caucazului de Sud și, nu în ultimul rând, implicarea internațională în aceste conflicte ar putea conferi regiunii și un potențial ridicat de instabilitate regională și chiar globală⁸.

7. În loc de concluzie

Orice perturbație apărută pe plan internațional în domeniul energetic (creșterea prețului petrolului, spre exemplu), afectează și securitatea națională a fiecărui stat, și nu doar pe dimensiunea energetică a acesteia. Aceasta explică, credem, suficient de elocvent, de ce o parte însemnată a politicilor externe, dar și a celor de putere, este preocupată de accesibilitatea conductelor și terminalelor, de viitoarele trasee pentru conducte, de parteneriate etc., iar geopolitica de astăzi este, tot mai mult, dominată de „strategia resurselor”, îndeosebi a celor energetice. Geopolitica, după cum se menționează în literatura de specialitate, îi obligă pe subiecții săi să ia în considerare „totalitatea preocupărilor actorilor prezenți pe scena internațională” și este permanent „interesată de calculele unora sau altora, de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relațiilor, dar și de utilizarea forței sau de jocurile viclene”⁹.

¹ Rusia dublează prețurile la gazele naturale pentru țările „oranji”, www.grandul.info/2005-12-03/international/rusia_dubleaza.

² Justificată și prin prezența unor companii petroliere din Vest la limita de est a Mării Negre, un indiciu al interesului pe care Vestul îl acordă accesului la Marea Caspică, prin Marea Neagră.

³ John ROBERT, Raportul seminarului cu tema: *The Black Sea as Boundary or bridge: Implication of UE and NATO Enlargement and the Regional Security*, Stockholm, 2003.

⁴ La inaugurare au participat liderii Azerbaidjanului, președintele İlham Aliev, Georgiei, președintele Mihail Saakașvili, și Turciei, președintele Ahmet Necdet Sezer, asistați de secretarul american pentru Energie, Samuel Bodman, și de președintele executiv al companiei *British Petroleum* (în calitate de proprietar), John Brown.

⁵ O construcție impresionantă, realizată cu sprijinul consistent al Statelor Unite. Are o lungime de 1770 km și o capacitate actuală de transport de 50 milioane tone anual (în perspectiva anului 2015, va crește la 150 milioane tone). Costurile sunt estimate la 4 miliarde de dolari.

⁶ Pentru detalii: vezi, Mihail RICINSCHI, *Un nou drum al mătăsii*. În: *Observatorul militar*, Nr. 22 (2-8 iunie 2005), p. 2, www.presamil.ro

⁷ Pentru detalii, vezi: Charles W. BLANDY, *The Caucasian Region and Caspian Basin: Change, Complication and Challenge*, Sandhurst, The Royal Military Academy, 1998, p. 4; Clive SCHOFIELD, Martin PRATT, *Claims to the Caspian Sea*, *Jane's Intelligence Review*, February, 1996, p. 75.

⁸ Mustafa AYDIN, *Europe's next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement*, European Union Institut for Security Studies, Paris, 2004, p. 6.

⁹ Paul CLAVAL, *Geopolitica și geostrategia. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul XX*, Ed. CORINT, București, 2001, p. 10.